

Sygn. akt II UK 644/16

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 14 grudnia 2017 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Jerzy Kuźniar (przewodniczący)

SSN Piotr Prusinowski

SSN Małgorzata Wrębiakowska-Marzec (sprawozdawca)

w sprawie z wniosku A.H.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w [...]
o zasiłek macierzyński,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń
Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 14 grudnia 2017 r.,
skargi kasacyjnej wnioskodawczyni od wyroku Sądu Okręgowego w [...]
z dnia 10 czerwca 2016 r.,

oddala skargę kasacyjną.

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 20 stycznia 2016 r. Rejonowy w [...] oddalił odwołanie A.H.
od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w [...] z dnia 24 listopada
2014 r. odmawiającej prawa do zasiłku macierzyńskiego za okres od 3 października
2014 r. do 1 października 2015 r.

Podstawę rozstrzygnięcia stanowiły następujące ustalenia.

Wnioskodawczyni prowadzi działalność gospodarczą - Biuro Rachunkowe O. Z tego tytułu w okresie od 6 maja 2013 r. do 14 kwietnia 2014 r. była objęta ubezpieczeniami społecznymi z wyłączeniem dobrowolnego ubezpieczenia chorobowego. W dniu 2 marca 2013 r. urodził się S. W., którego matka przekazała wnioskodawczyni i jej mężowi opuszczając szpital po porodzie. W dniu 27 czerwca 2013 r. wnioskodawczyni wraz z mężem wystąpili o orzeczenie przysposobienia S. W. oraz o wydanie w trybie zabezpieczenia postanowienia o przekazaniu im na czas postępowania sądowego pieczy zastępczej nad małoletnim. Postanowieniem z dnia 24 marca 2014 r. Sąd Rejonowy w W. powierzył im pieczę nad małoletnim do czasu zakończenia postępowania. W dniu 15 kwietnia 2014 r. wnioskodawczyni udała się do Zakładu Ubezpieczeń Społecznych w P., gdzie zgłosiła się do obowiązkowych ubezpieczeń społecznych i dobrowolnego ubezpieczenia chorobowego. Uzyskała wówczas informację, że z wnioskiem o zasiłek macierzyński może wystąpić w ciągu 14 dni od uzyskania prawomocnego postanowienia o przysposobieniu. Postanowieniem z dnia 11 września 2014 r. Sąd Rejonowy w W. orzekł o przysposobieniu małoletniego. Postanowienie to uprawomocniło się w dniu 3 października 2014 r. W dniu 6 października 2014 r. wnioskodawczyni wyrejestrowała się z ubezpieczeń społecznych z dniem 15 kwietnia 2014 r., a w dniu 7 października 2014 r. dokonała ponownego zgłoszenia, z tym że na okres od 15 kwietnia 2014 r. do 31 sierpnia 2014 r. wyłącznie do ubezpieczeń obowiązkowych. Do dobrowolnego ubezpieczenia chorobowego wnioskodawczyni przystąpiła od 1 września 2014 r. W dniu 13 października 2014 r. złożyła w organie rentowym wniosek o wypłatę zasiłku macierzyńskiego.

W takim stanie faktycznym i powołując się na brzmienie art. 29 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 25 czerwca 1999 r. o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa (jednolity tekst: Dz.U. z 2017 r., poz. 1368 ze zm., dalej jako ustawa zasiłkowa) oraz wyroki Sądu Najwyższego z dnia 4 listopada 2009 r., I UK 142/09 i z dnia 18 listopada 2014 r., II UK 52/14, Sąd Rejonowy uznał, że najdalszym momentem, od którego można przyjąć wystąpienie przesłanki „przyjęcia dziecka na wychowanie” było uprawomocnienie się postanowienia z dnia 24 marca 2014 r. w sprawie powierzenia pieczy nad małoletnim (7 kwietnia 2014 r.), a nie uzyskanie prawomocnego postanowienia o

przysposobieniu. W ocenie Sądu pierwszej instancji, treść art. 29 ust. 1 pkt 2 ustawy zasiłkowej nie budzi wątpliwości, a przepis ten był wnioskodawczyni znany z racji posiadania wykształcenia księgowego i prowadzenia działalności gospodarczej w ramach biura rachunkowego. O tym, że wnioskodawczym miała świadomość tego stanu rzeczy świadczy fakt, iż w dniu 15 kwietnia 2014 r. udała się do organu rentowego z zamiarem złożenia wniosku o zasiłek macierzyński, od czego odstąpiła z uwagi na udzielenie jej błędnego pouczenia. Okoliczność ta nie ma jednak znaczenia, gdyż w dniu przyjęcia dziecka na wychowanie wnioskodawczyni nie podlegała ubezpieczeniu chorobowemu, a w konsekwencji nie nabyła prawa do zasiłku macierzyńskiego.

Wyrokiem z dnia 10 czerwca 2016 r. Sąd Okręgowy w [...] oddalił apelację wnioskodawczyni, dzielając ustalenia dokonane przez Sąd pierwszej instancji.

W ocenie Sądu odwoławczego, problem w sprawie nie dotyczy rozstrzygnięcia, w jakim terminie należy złożyć wniosek o zasiłek macierzyński w okresie urlopu na prawach urlopu macierzyńskiego, ale tego, w jakim momencie nastąpiło przyjęcie dziecka na wychowanie i czy wnioskodawczyni podlegała wówczas ubezpieczeniu chorobowemu, a więc czy spełnione zostały warunki określone w art. 29 ust. 1 pkt 2 ustawy zasiłkowej. Odwołując się do poglądów wyrażonych przez Sąd Najwyższy w wyrokach z dnia 4 czerwca 2012 r., I PK 4/12, z dnia 4 listopada 2009 r., I UK 142/09 oraz z dnia 18 listopada 2014 r., II UK 52/14, Sąd drugiej instancji stwierdził, że o przyjęciu na wychowanie decydują elementy faktyczne w relacji dziecka i rodziców adopcyjnych, tj. sposób, w jaki opieka ta jest wykonywana. Skoro do zaistnienia prawa do urlopu na prawach urlopu macierzyńskiego ustawodawca wskazuje obok przesłanki przyjęcia na wychowanie przesłankę złożenia wniosku o przysposobienie, to nie można zrównywać znaczenia tych pojęć i nadawać pojęciu przyjęcia na wychowanie znaczenia w postaci formalnego potwierdzenia prawa do sprawowania opieki nad dzieckiem. Ustawodawca nie wymaga bowiem legitymowania się postanowieniem o przysposobieniu ani postanowieniem zabezpieczającym miejsce pobytu dziecka, a jedynie wystąpienia z wnioskiem o przysposobienie.

W dalszej kolejności Sąd odwoławczy stwierdził, że stosownie do art. 29 ust. 1 pkt 2 ustawy zasiłkowej moment zdarzenia ubezpieczeniowego, a więc przyjęcie

dziecka na wychowanie i wystąpienie z wnioskiem o przysposobienie, musi przypadać na okres podlegania ubezpieczeniu chorobowemu. Tymczasem przyjęcie dziecka na wychowanie nastąpiło z momentem jego zamieszkania u wnioskodawczynie po urodzeniu się, kiedy to przejęła ona całokształt faktycznie sprawowanej nad nim opieki, z wnioskiem o przysposobienie wnioskodawczynie wystąpiła w dniu 6 lipca 2013 r., zaś o objęcie ubezpieczeniem chorobowym - w dniu 15 kwietnia 2014 r. i podlegała temu ubezpieczeniu w okresie od 1 września 2014 r. do 31 maja 2015 r. Oznacza to, że w chwili przyjęcia dziecka na wychowanie i wystąpienia z wnioskiem o jego przysposobienie wnioskodawczynie nie podlegała ubezpieczeniu chorobowemu, a tym samym nie spełniała przesłanki określonej w art. 29 ust. 1 pkt 2 ustawy zasiłkowej. W tej sytuacji nie ma znaczenia kwestia wadliwego pouczenia wnioskodawczynie w dniu 15 kwietnia 2014 r. przez pracowników organu rentowego co do konieczności przedstawienia postanowienia o przysposobieniu. Kwestia ta miałaby znaczenie dla instytucji z art. 67 ustawy zasiłkowej, jednak przepis ten nie ma w sprawie zastosowania. Istotne w sprawie nie jest bowiem niezgłoszenie wniosku w terminie 6 miesięcy od ostatniego dnia okresu, za jaki świadczenie przysługiwało, ale moment zaistnienia zdarzenia ubezpieczeniowego i okoliczność, że nastąpiło ono przed okresem ubezpieczenia chorobowego. Nawet prawidłowe pouczenie nie zmieniłoby zatem faktu, że przyjęcie dziecka na wychowanie i złożenie wniosku o przysposobienie nastąpiło wcześniej niż objęcie ubezpieczeniem chorobowym. Sąd drugiej instancji podniósł, że materiał dowodowy nie daje podstaw do przyjęcia, iż błędne pouczenie wnioskodawczynie przez pracowników organu rentowego nastąpiło wcześniej niż w dniu 15 kwietnia 2014 r. Ponadto, wnioskodawczynie nie zgłosiła się do ubezpieczenia chorobowego mimo prowadzenia działalności gospodarczej od 6 maja 2013 r., składki na ubezpieczenia obowiązkowe opłacała od najniższej podstawy, zaś zgłaszając się do ubezpieczenia chorobowego wskazała najwyższą możliwą podstawę składki (9.300 zł), mimo że w postępowaniach prowadzonych w sprawach rodzinnych podawała dochody rzędu 3.000 zł miesięcznie (sprawozdanie z dnia 9 stycznia 2014 r. w sprawie III Nsm .../13) oraz 1.500 zł miesięcznie (opinia kwalifikacyjna z dnia 30 lipca 2014 r. w sprawie III Nsm .../13).

W skardze kasacyjnej wnioskodawczynie zarzuciła: I. naruszenie prawa

materialnego, tj.: 1) niezastosowanie zasady legalizmu wyrażonej w art. 7 Konstytucji RP i samodzielne niekorzystne zastosowanie definicji przyjęcia na wychowanie określonej art. 29 ust. 1 pkt 2 ustawy zasiłkowej, wyrażające się w samodzielnym i niekorzystnym ustaleniu przesłanek pojęcia „przyjęcie na wychowanie”, pomimo braku ustawowej definicji określającej przesłanki tego pojęcia, skutkującej odmową przyznania prawa do zasiłku macierzyńskiego z uwagi na brak ubezpieczenia chorobowego w czasie przyjęcia na wychowanie małoletniego S. W.; 2) niezastosowanie art. 5 k.c. w związku z art. 2 Konstytucji RP, polegające na niezastosowaniu zasady sprawiedliwości społecznej, przejawiające się odmową przyznania prawa do zasiłku macierzyńskiego w związku z przyjęciem na wychowanie małoletniego S. W.; 3) niezastosowanie art. 7 Konstytucji RP w związku z art. 2 Konstytucji RP w związku z art. 8 w związku z art. 180 § 1 k.p.a. w związku z art. 17 ust. 1 i ust. 2 pkt 1 ustawy z dnia 16 września 1982 r. o pracownikach urzędów państwowych, pomimo wystąpienia błędnego pouczenia przez pracowników organu rentowego co do tego, że wniosek o zasiłek macierzyński winien zostać złożony po uprawomocnieniu się orzeczenia o adopcji, co skutkowało brakiem przystąpienia przez wnioskodawczynię do ubezpieczenia chorobowego przed dniem 7 kwietnia 2014 r., a następnie odmową przyznania prawa do zasiłku macierzyńskiego z uwagi na brak ubezpieczenia chorobowego w czasie przyjęcia na wychowanie małoletniego S.W.; II. naruszenie prawa procesowego, które miało istotny wpływ na wynik sprawy, a to art. 233 k.p.c. przez ustalenie, że wnioskodawczyni przyjęła na wychowanie małoletniego S.W. w dniu 4 lipca 2013 r., co skutkowało odmową przyznania jej prawa do zasiłku macierzyńskiego z uwagi na brak ubezpieczenia chorobowego w czasie przyjęcia dziecka na wychowanie, podczas gdy z okoliczności sprawy wynika, iż przedmiotowe przesłanki wystąpiły po dniu uprawomocnienia się postanowienia o przysposobieniu małoletniego.

Wskazując na powyższe zarzuty skarżąca wniosła o zmianę zaskarżonego wyroku poprzez przyznanie jej prawa do wypłaty zasiłku macierzyńskiego za okres urlopu na warunkach urlopu macierzyńskiego od 3 października 2014 r. do 1 października 2015 r., ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi drugiej instancji do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje.

Skarga kasacyjna nie zawiera usprawiedliwionych zarzutów.

W ramach podstawy naruszenia przepisów postępowania skarżąca ogranicza się do wskazania na obrazę art. 233 k.p.c. Tymczasem, zgodnie z art. 398³ § 3 k.p.c. podstawą skargi kasacyjnej nie mogą być zarzuty dotyczące ustalenia faktów lub oceny dowodów. Przepis ten wprowadzie nie wskazuje *expressis verbis* konkretnych przepisów, których naruszenie, w związku z ustalaniem faktów i przeprowadzaniem oceny dowodów, nie może być przedmiotem zarzutów wypełniających drugą podstawę kasacyjną, nie ulega jednak wątpliwości, że obejmuje on art. 233 k.p.c., ponieważ właśnie ten przepis określa kryteria oceny wiarygodności i mocy dowodów. Zarzut naruszenia przepisu art. 233 k.p.c. nie może zatem stanowić uzasadnionej podstawy skargi kasacyjnej (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 13 grudnia 2012 r., III UK 17/12, LEX nr 1276227 oraz z dnia 27 kwietnia 2017 r., IV CSK 375/16, LEX nr 2312229). Oznacza to, że Sąd Najwyższy związany jest stanem faktycznym sprawy przyjętym za podstawę zaskarżonego rozstrzygnięcia (art. 398¹³ § 2 k.p.c.), co wpływa na ocenę zasadności zarzutów obrazu prawa materialnego.

Zgodnie z art. 29 ust. 1 pkt 2 ustawy zasiłkowej, zasiłek macierzyński przysługuje ubezpieczonej, która w okresie ubezpieczenia chorobowego albo w okresie urlopu wychowawczego przyjęła na wychowanie dziecko w wieku do 7 roku życia, a w przypadku dziecka, wobec którego podjęto decyzję o odroczeniu obowiązku szkolnego - do 10 roku życia, i wystąpiła do sądu opiekuńczego w sprawie jego przysposobienia. Z brzmienia tego przepisu jednoznacznie wynika, że po pierwsze - przyjęcie dziecka na wychowanie nie może być utożsamiane z wydaniem przez sąd opiekuńczy orzeczenia o jego przysposobieniu, skoro ustawodawca obydwie te kwestie oddziela, formułując wymaganie samego wystąpienia z wnioskiem o przysposobienie dziecka i to niezależnie od przesłanki przyjęcia go na wychowanie, a po drugie - przesłanki przyjęcia dziecka na wychowanie i wystąpienia do sądu opiekuńczego w sprawie jego przysposobienia muszą nastąpić w okresie ubezpieczenia chorobowego. Inaczej rzecz ujmując,

prawo do zasiłku macierzyńskiego uzależnione jest od łącznego spełnienia warunków objęcia ubezpieczeniem chorobowym, przyjęcia dziecka na wychowanie i wystąpienia z wnioskiem o przysposobienie.

Wbrew twierdzeniu skarżącej, Sąd drugiej instancji nie ustalił w sposób samodzielny i niekorzystny przesłanek pojęcia „przyjęcie na wychowanie” w rozumieniu art. 29 ust. 1 pkt 2 ustawy zasiłkowej, ale oparł się w tym zakresie na jego utrwalonej wykładni dokonanej przez Sąd Najwyższy. W orzecznictwie tego Sądu przyjmuje się jednolicie, że pojęcie „przyjęcie dziecka na wychowanie” jest swoistym pojęciem prawa ubezpieczeń społecznych i prawa pracy, którego sformułowanie w ustawie zasiłkowej musi być interpretowane w sposób obowiązujący w tym systemie, bez nadawania temu określeniu - przez odwoływanie się do prawa rodzinnego - innej treści normatywnej niż nadają mu przepisy z zakresu ubezpieczeń społecznych (por. wyrok z dnia 4 czerwca 2012 r., I PK 4/12, OSNP 2013 nr 17-18, poz. 196). W wykładni Sądu Najwyższego pojęcie „przyjęcie dziecka na wychowanie” rozumiane jest jako faktyczne sprawowanie opieki nad dzieckiem (dbałości o dobro dziecka), niezależnie od formalnego statusu jego opiekuna. W wyroku z dnia 4 listopada 2009 r., I UK 142/09 (LEX nr 564770) Sąd Najwyższy wyjaśnił, że przez przyjęcie na wychowanie należy rozumieć stałe sprawowanie pieczy na dzieckiem, polegające na opiece nad nim, przekazywaniu mu wiedzy, zapewnieniu rozwoju fizycznego i psychicznego oraz doprowadzeniu do samodzielności. Przyjęcie na wychowanie oznacza również podejmowanie w imieniu dziecka istotnych decyzji związanych z jego egzystencją, edukacją i procesem wychowawczym, a zatem w istocie przejęcie odpowiedzialności za proces wychowawczy. W rezultacie, przyjęcie na wychowanie dziecka jako spełnienie warunku prawa do zasiłku macierzyńskiego przewidzianego w art. 29 ust. 1 pkt 2 ustawy zasiłkowej polega na podjęciu się rzeczywistej opieki nad dzieckiem i wystąpieniu o jego przysposobienie, bez względu na to, czy i kiedy zostało wydane orzeczenie o przysposobieniu (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 18 listopada 2014 r., II UK 52/14, OSNP 2016 nr 5, poz. 64).

Skarżąca nie podważa tego kierunku wykładni art. 29 ust. 1 pkt 2 ustawy zasiłkowej jakąkolwiek argumentacją, ale powołuje się na brak ustawowej definicji pojęcia „przyjęcie na wychowanie” i oparcie się w związku z tym na błędnym

pouczeniu co do przesłanek „nabycia zasiłku macierzyńskiego”, uzyskanym od pracowników organu rentowego „zdecydowanie wcześniej” niż w dniu 15 kwietnia 2015 r. oraz na okoliczność, że do czasu wydania postanowienia o przysposobieniu nie miała możliwości podejmowania decyzji związanych z egzystencją, edukacją i procesem wychowawczym dziecka, gdyż we wszystkich tych decyzjach uczestniczyła jego matka biologiczna. Takie twierdzenia skarżącej pozostają poza stanem faktycznym przyjętym za podstawę rozstrzygnięcia przez Sąd drugiej instancji. Z niezakwestionowanych w skardze kasacyjnej ustaleń wynika bowiem, że po pierwsze - błędne pouczenie nie dotyczyło przesłanek nabycia prawa do zasiłku macierzyńskiego, ale terminu złożenia wniosku o wypłatę tego świadczenia i nie zostało skarżącej udzielone wcześniej niż podczas jej pierwszej bytności w tej sprawie w organie rentowym w dniu 15 kwietnia 2014 r. oraz po drugie - skarżąca przejęła całokształt faktycznie sprawowanej opieki nad dzieckiem od chwili ich wspólnego zamieszkania po urodzeniu się dziecka, otrzymując od jego matki biologicznej jedynie formalnie pełnomocnictwa niezbędne do samodzielnego podejmowania czynności wychowawczych (odbywania z dzieckiem wizyt lekarskich, odbioru dokumentacji itp.). Uchodzi przy tym uwagi skarżącej, że ze stanu faktycznego sprawy wynika również, iż nie była objęta ubezpieczeniem chorobowym nie tylko w ustalonej przez Sąd odwoławczy chwili przyjęcia dziecka na wychowanie, ale także w dniu wystąpienia z wnioskiem o jego przysposobienie (6 lipca 2013 r.). Wszystko to powoduje bezzasadność zarzutu naruszenia art. 29 ust. 1 pkt 2 ustawy zasiłkowej i art. 7 w związku z art. 2 Konstytucji RP w związku z art. 8 w związku z art. 180 § 1 k.p.a. w związku z art. 17 ust. 1 i ust. 2 pkt 1 ustawy o pracownikach urzędów państwowych w sposób wskazany przez skarżącą.

Niezasadny jest wreszcie zarzut obrazy art. 5 k.c. w związku z art. 2 Konstytucji RP. W orzecznictwie Sądu Najwyższego utrwalone jest stanowisko, że prawo ubezpieczeń społecznych jest - ze swych założeń - prawem ścisłym i sformalizowanym, opartym na bezwzględnie obowiązujących normach, z wyłączeniem możliwości ich interpretowania z uwzględnieniem obowiązujących w prawie cywilnym reguł słuszności. Powoduje to konieczność ścisłego wykładania jego przepisów, a więc - co do zasady - w zgodzie z ich dosłownym brzmieniem. Przepisy lub instytucje prawa cywilnego mogą być stosowane na gruncie

ubezpieczeń społecznych tylko na podstawie wyraźnego przepisu prawa ubezpieczeń społecznych. W konsekwencji nie ma możliwości wykładania przepisów tego prawa z uwzględnieniem reguł słuszności, a do złagodzenia jego rygorów nie stosuje się art. 5 k.c. (por. szeroko w tym zakresie w uzasadnieniu uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 21 kwietnia 2010 r., II UZP 1/10, OSNP 2010 nr 21-22, poz. 267 i powołanym tam wcześniejszym orzecznictwie).

Z tych względów Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c.

kc